

Gheorghe C. MOLDOVEANU

ANTROPONIMIA, PARTE INTEGRANTĂ A TRADIȚIILOR CULTURALE ROMÂNEȘTI (II)

Sosirea valurilor de slavi în Peninsula Balcanică a avut urmări dintre cele mai puternice în evoluția populației romanizate, începând cu dislocările din teritoriu (împingerea românilor sud-dunăreni spre sudul și vestul peninsulei și întreruperea continuității teritoriului ocupat, izolarea în cele patru grupuri care vor forma dialectele limbii române) și continuând cu influențele manifestate în viața materială și în limbă. Noii cuceritori ai teritoriilor au format clasa dominantă, ai cărei *boieri*¹ ofereau modele de viață pentru autohtoni, astfel că „vechile numiri românești ca *Ursu, Corbu, Lupu, Crăciun* ș.a. au fost înlocuite prin nume ca *Dan, Mircea, Stan, Dragomir, Vlaicu* etc. Dacă mulți dintre voievozi și ațîți boieri de-ai noștri purtau în vremurile vechi numai slave, aceasta nu însemnează că erau slavi din naștere, ci numai că boierimea română s-a luat în alegerea numelor după boierii slavi și că numele boierilor români au pătruns apoi și în popor“ (Pușcariu 1940: 299-300).

Acestui prim val de nume slave avea să i se adauge un al doilea, impus prin biserică. Oficializarea slujbei religioase în limba slavă veche a avut drept rezultat impunerea numelor se sfinți și de sărbători² în limba slavonă, prin intermediul căreia populația românească intra în contact cu textele sfinte. Așa a apărut conceptul de influență greco-slavă. S-a ajuns astfel la situația că numele de origine slavă erau precumpănitoare. Unora ar putea să le pare exagerată aprecierea că pînă în secolul al XIX-lea numele de botez de origine slavă constituiau cca. 2/3 din onomasticonul românesc (Pașca 1936), dar susținerea nu este lipsită de temeii.

Creșterea prestigiului bisericii a condus și la sporirea rolului acesteia în alegerea numelui pe care părinții trebuia să-l dea noului născut. Ca atare numele religioase s-au impus din ce în ce mai mult în dauna celor laice, nu totdeauna agreeate de preot, iar dintre numele religioase au devenit preferate cele din *Noul Testament*.

Prima delimitare între numele propovăduite de biserică și cele din uzul populației a apărut între vechile nume creștine, păstrate din stratul latinesc și aceleași nume în varianta ecleziastică, pe care am putea-o numi cultă; comp. *Îndrea* și *Sfîntul Andrei, Sîmedru* și *Sfîntul Dumitru, Sînvășii* și *Sfîntul Vasile* etc. Apariția celor două variante se datorește puternicei inerții care domină limbajul popular.

A apărut însă și o a doua delimitare între numele popular și cel ecleziastic, datorat tratării numelui de persoană ca

orice apelativ din limbă, supus acelorași modificări produse în rostire. În timp ce biserică a menținut pronunțări vechi precum *Gheorghie, Vasilie, Dimitrie*, rostirea populară a aplicat legea minimului efort și în rostirea numelor de persoane, rezultînd variantele *Gheorghe, Vasile, Dumitru*. Varianta *Dimitrie* poate fi considerată variantă cultă, prezentă în mediile elevate sau aflate sub o foarte puternică influență a bisericii³. Drept mărturie stă și numele *Ioan*, varianta religioasă, care în limbajul popular are corespondentul *Ion*, cu pronunțări diferite, în două silabe (*i-on*) și într-o singură silabă (*ion*). Variantele culte nu sînt străine limbajului popular, unde apar rareori, în numele praznicelor religioase sau al monumentelor religioase. Faptul că biserică a renunțat la variantele *Gheorghie, Vasilie* este benefic; variantele populare s-au impus în forma oficială a numelor, astfel încît nu mai pot fi schimbate.

Este curioasă în acest context redescoperirea și repunerea în uz a formei vechi a numelui *Sfintei Parascheva*, în condițiile în care forma *Paraschiva* era impusă în uz și acceptată de biserică. Raportarea la bulg. *Parascheva* nu e de prea mare ajutor, căci nu e singura situație cînd un nume din onomasticonul românesc diferă de cel pe care îl continuă. Reguș 1999 atestă numai varianta *Paraschiva*, cu hipocoristicele *Parasca* și *Părasca*. După ce Constantinescu 1963 dă titlul articolului *Parascheva*, urmează numai atestări pe baza lui *Paraschiva, Paraschiv*. Situația este asemănătoare cu cea din evul mediu cînd forma românească veche *Paul* (< lat. *Paullus*) a cedat locul formei *Pavel*, asemănătoare cu bulg. *Pavel, Pavle, Pavlo*, iar astăzi a reapărut sub influență occidentală.

Avem a face aici cu prima instituție care și-a asumat răspunderea de a dirija opțiunea în alegerea numelor de botez și care își continuă această misiune. În zonele unde populația este amestecată din punct de vedere etnic și religios biserică ortodoxă a intervenit totdeauna pentru păstrarea onomasticii românești. Iar pentru aceasta a dispus de un mijloc foarte important: nașul trebuia să fie tot ortodox și să aibă un nume românesc. Erau și sînt înlăturate nu numai nume necreștine, ci și nume neortodoxe: în Bucovina secolului al XIX-lea unui român nu-i era permis să poarte un nume, chiar biblic, în varianta occidentală, catolică.

De-a lungul timpului însă nu numai biserică a exercitat presiuni asupra numelor de botez. În Transilvania numele

românești au fost supuse, de-a lungul timpului, unei foarte puternice presiuni din partea administrației maghiare, care, urmărind deznaționalizarea românilor, recurgea sistematic la maghiarizarea numelor de persoană românești, mărci ale apartenenței lor etnice. În *Conscriptio aradiensis*⁴ pe anul 1746, numele *Gheorghe* apare de 81 de ori în varianta *Gyorgy*, apropiată până la confuzie de forma mag. *György*, și o dată în varianta *Gyorghye*; *Mihai* apare de 77 de ori în varianta *Mihaly*, identică celei maghiare, de 2 ori în varianta *Mihail* și o dată în varianta *Mihál* (Goicu 1996: 130). Bun cunoscător al situației din Transilvania, Mihai Eminescu se întreba la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea „cine nu-și aduce aminte cum [ungurii] au schimbat numele indivizilor din districte întregi, încât bieții locuitori nemțești nu știau în urmă cum îi cheamă. Astfel cu aparența, cu numele maghiar, ei vor să mintă ființa germană ori română” (Eminescu 1931: 23).

Faptul a creat adversitate în rîndurile intelectualității românești ardelenice, în general nemulțumită de tratamentele pe care le suporta, care s-a văzut nevoită să recurgă la o stratagemă pentru a pune capăt situației: reactualizarea onomasticonului latin, pentru care nu se mai căutau corespondente în maghiară. A apărut astfel moda numelor latinești precum *Titu*, *Liviu*, *Horățiu* etc., care predominau în familiile intelectualilor români de aici, ulterior răspîndindu-se și în Moldova și Muntenia.

În Bucovina administrația germană a fost îngăduitoare cu numele de botez, modificările suferite datorîndu-se scrierii acestora cu ortografia germană, care nu avea litere pentru notarea tuturor sunetelor românești. În schimb numele de familie au suferit modificări importante prin adăugarea de sufixe slave în general (*Ciupercovici*, *Ioanovici*, *Lupuleac*, *Crețuleac*, *Rotariuc*), sau de alte origini (*Ștefanelli* a fost la origine *Ștefănuță*), ori prin traducerea numelui, atunci cînd era posibil, în limba ucraineană sau polonă (*Morariu* a devenit *Melnic*, *Melniciuc*, *Cojocar* – *Cușnir* etc.) (Moldoveanu 2002: 17-18). Cea mai „nevinovată” deviere de la forma originală era articularea numelui, la fel cu numele comune (*Barbul*, *Seul*), explicabilă prin necunoașterea particularităților limbii române de către funcționarul public, neromân, dar cu implicații în modificarea structurii antroponimelor.

Nici în Basarabia lucrurile nu au stat mai bine, transformările numelor fiind determinate de nevoia de a găsi posibilități de scriere cu alfabet rusesc, școlile în limba română lipsind totalmente la începutul secolului al XX-lea, sau de nevoia de a adapta numele românești după normele flexiunii nominale ale limbii ruse, atunci cînd nu era vorba despre intervenția directă a administrației. „Astfel au devenit: *Anastasiu* = *Anastasiev*, *Andronache* = *Andronachevici*, *Bădărău* = *Bodarev*, *Barbul* = *Barbo*, *Cantacuzino* = *Cantacuzen*, *Ciobanu* = *Ceban*, *Ciolan* = *Celan*, *Ciohodar* = *Ciuhudari*, *Feodosiu*⁵ = *Feodosiev*, *Greco* = *Greculov*, *Gusti* = *Gustea*, *Hîncu* = *Hinculov* și *Ghîncu*, *Izmană* = *Izman*, *Nacu* = *Nacco* și *Naculov*, *Talpă* = *Taplov* etc.” (Boldur 1992: 494).

Numele de persoane pot depune mărturie pentru apar-

tența etnică a celor care le-au purtat, chiar și cu modificări ca cele despre care am vorbit, iar purtătorii și-au pierdut limba, deznaționalizîndu-se. În vechiul spațiu al Bucovinei de la nord de Nistru populația românească a fost deznaționalizată de multă vreme, încă din timpul cînd Bucovina era parte a Imperiului Habsburgic. Ilustrativă este situația localității Cernauca, considerată în prima jumătate a secolului al XIX-lea leagăn al românismului, prin activitatea vestitei familii a Hurmuzăcheștilor. La începutul secolului al XX-lea pentru Cernauca se nota foarte sec: „populația 2013 locuitori, ruteni, de relig. gr. or.” (Grigorovitz 1908: 56). După aproape 20 de ani Țopa 1927 constata că 42% dintre antroponimele de aici erau românești, cu unele modificări datorate adaptării acestora la limba ucraineană, pe care o vorbeau localnicii: *Bunăziua*, *Căutici*, *Cioban*, *Cornuta*, *Foca*, *Moțoc*, *Muntean*, *Mihalescu*, *Pădure*, *Strugar*, *Ungurean* etc. păstrînd peste vreme amintirea populației românești de altădată. Chiar dacă pare exagerată și chiar dacă etimologia unor nume este forțată, statistica făcută de Olaru 1994 pentru numele de persoane cu bază românească din aceeași localitate pentru anul 1991, 46%, pune în evidență aceeași capacitate a antroponimelor. Cercetarea comparativă a numelor de persoane i-a permis aceluiași autor să constate că o serie de nume formate pe bază românească au dispărut între 1926 și 1991, printre care, sigur românești, *Corbul*, *Cătălin*, *Crețu*, *Scutelnic*, *Țurcan*. Au apărut, însă, nume noi, de origine ucraineană, ceea ce este foarte firesc.

Onomastica actuală a satelor românești din regiunea Cernăuți devine astăzi din ce în ce mai puțin românească. Grigorovitz 1908 precizează pentru tîrgul *Ciudeiul* din districtul Storjineț că populația era de 2331 de locuitori, „în majoritate români”. Deși nu este cuprins în zona satelor supuse „asimilării ireversibile” sau a „asimilării tranzitive” (Popescu 1994), onomastica românească începe să cedeze locul onomasticii ucrainene, începînd cu numele satului, schimbat, prin decret al Prezidiului Sovietului Suprem al RSSU din 7 septembrie 1946, în *Mijiriccea*. În 1993 poetul Const. Nicorici publica poezia *Revenire*, căreia îi așeza ca moto: „urmăresc de mult evoluția satului Ciudei și uneri mi se pare că n-are viitor, că va dispărea într-o bună zi din memorie, precum dispărut-au multe sate bucovinene de la o vreme încoace”. Dispariția întrevăzută s-ar putea produce prin deznaționalizare, căci, spune poetul, „Românii s-au înstrăinat/ De vatră și credință/ Și moare satul strîmtorat/ Adus la umilință./ Se schimbă chipul de țaran/ În ochii tuturor./ *Badea Ion e azi Ivan./ Iar Gheorghe-i badea Jora./ Se schimbă șeful birocrat/ Dar tîrgul nu se schimbă./ Cu numele-i rebotezat./ El piere pe-a sa limbă*” (Nicorici 1993).

Iar afirmațiile nu sînt deloc licențe poetice. „Astăzi au rămas foarte puțini din românii noștri care să fie înscriși în actele de identitate cu numele lor românești adevărate, afît cele de botez, cît și cele de familie. Cînd vin părinții tineri la primărie sau pe la organele raionale să-și înregistreze nou-născuții, ei sînt pe deplin la cheremul slujbașilor de aici, care imediat găsesc niște instrucțiuni și recomandări,

nomenclatoare onomastice oficiale în care nu sînt numele noastre românești. Și atunci copilașii de români vor deveni, în loc de *Ion, Ana, Elena* etc., *Ivan, Hana, Olena*... Iar cei din noi care am încercat să ne restabilim numele schimonosite pe timpul sovieticilor ne-am ciocnit de atîtea opreliști, fiind supuși la atîtea umilințe, că puțini am avut forța să rezistăm pînă la capăt, adică să ne vedem numele scris corect pe pașaport“ (Mircea Pilat 1999).

Păstrarea antroponimiei naționale devine astfel parte integrantă a păstrării ființei naționale, pierderea propriilor nume de persoane însemnînd primul pas spre pierderea identității, prin ruperea legăturilor cu cei care au contribuit la crearea sistemului onomastic.

Afirmatiile noastre trebuie să fie bine înțelese. Nu avem deloc în vedere și nu condamnăm prezența în limba română a unor nume venite din alte spații geografice și spirituale. Neîndoielnic, e rău cînd un popor își pierde conștiința identității și conștiința că sistemul antroponimic contribuie, ca și limba curentă, la conturarea acestei identități, dar libera alegere a acestor nume nu înseamnă totdeauna și impunerea lor în uz. Cînd instituțiile intervin, împiedicînd libera alegere și impunînd un anumit onomasticon, cum s-a întîmplat uneori și, din păcate, încă se mai întîmplă, se produce devieri în funcționarea sistemului, cu repercusiuni asupra evoluției colectivităților umane ce au în stăpînire sistemul respectiv.

Încercare făcută de M. Cosniceanu 1991 și 1993 de a restabili o parte din inventarul numelor de botez și de familie din Moldova este întru totul justificată și merită toate laudele, chiar dacă nu-i împărtășim totdeauna opțiunea pentru forma selectată. Variantele au circulat și vor continua să circule, fără să fie nevoie de autorizație.

Résumé

Le nom de personne représente une composante essentielle du trésor spirituel d'un peuple. Tout au long de l'histoire, le système anthroponymique roumain a connu des modifications importantes, s'autoréglant chaque fois. Cependant, l'intervention des autorités dans la direction du système a eu des interventions néfastes, imposant au système des normes extérieures.

Bibliografie:

- Boldur 1992 – A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Editura Victor Frunză, București, 1992.
- Constantinescu 1963 – N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București, 1963.
- Cosniceanu 1991, 1993 – M. Cosniceanu, *Dicționar de prenume și nume de familie purtate de moldoveni*, Chișinău, 1991; ediția a II-a, revăzută și completată, 1993.
- Eminescu 1931 – Mihai Eminescu, *Echilibrul*, în *Idem, Scrieri politice*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1931.
- Goicu 1996 – Viorica Goicu, *Nume de persoane din țara Zarandului*, Editura Amphora, Timișoara, 1996.
- Graur 1965 – Al Graur, *Nume de persoane*, Editura științifică, București, 1965.
- Grigorovitză – 1908 Em. Grigorovitză, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, 1908.
- ILR 1969 – *Istoria limbii române*, vol. II, Editura Academiei

Republicii Socialiste România, București, 1969.

Moldoveanu 2002 – Gheorghe Moldoveanu, *Bucovina: onomastică și istorie*, Editura Academiei Române, București, 2002.

Nicorici 1993 – Const. Nicorici, *Revenire*, în „Plai românesc”, Cernăuți, 12 iunie 1993.

Olaru 1994 – Constantin Olaru, *Urmele românismului în unele localități din nordul Bucovinei – Anul 1991 în comparație cu 1926*, în „Glasul Bucovinei”, 1994, nr. 1.

Pașca 1936 – Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936.

Philippide 1923, 1927 – Alexandru Philippide, *Originea românilor I Ce spun izvoarele istorice Iași, 1923; II Ce spun limbile română și albaneză*, Iași, 1927.

Pilat 1999 – Mircea Pilat, *Dreptul la identitate onomastică*, în „Plai românesc”, Cernăuți, mai 1999.

Popescu 1994 – Ion Popescu, *Partea românofonă a regiunii Cernăuți și zonele ei sociolingvistice*, în „Glasul Bucovinei”, 1994, nr. 1.

Pușcariu 1940 – S. Pușcariu, *Limba română, I, Privire generală*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol I”, București, 1940.

Reguș 1999 – Aspazia Reguș, Corneliu Reguș, *Nume de femei în vechi acte istorice (sec. XIV-XVI)*, Editura Mustang, București, 1999.

Rusu 1943 – I. I. Rusu, *Onomasticon Daciae*, Cluj, 1943.

Rusu 1967 – I. I. Rusu, *Limba traco-dacilor*, ed. a II-a, Editura științifică, București, 1967.

Tomescu 2001 – Domnița Tomescu, *Numele de persoană la români. Perspectivă istorică*, Editura Univers enciclopedic, București, 2001.

Țopa 1927 – Dimitrie Țopa, *Românismul în regiunea dintre Prut și Nistru din fosta Bucovină*, Cernăuți, 1927.

Note:

1. Chiar cuvîntul *boier* este de origine slavă.
2. Am prezentat mai sus cîteva nume de sărbători și sfinți care s-au sustras acestei influențe pentru că se impuseseră deja în limba vorbită.
3. Reguș 1999 înregistrează pe de o parte *Dimitreasa* și pe de alta *Dumitra* și *Dumitreasa*, cele din urmă fiind mai frecvente.
4. Listă de persoane impozabile stabilită de autorități.
5. Mai vechea formă românească *Teodosiu* fusese modificată anterior prin trecerea lui *t* la *f*, specifică limbii ruse.

